

Tetiana Pilhuk,
Post-Graduate Student, Department of General, Age and Practical Psychology,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University,
2, Ostrohradskoho Str., Poltava, Ukraine

FIRST-TIME TEACHER'S CREATIVE COMPETENCE AS CONDITION FOR EFFECTIVE CAREER

The article discloses first-time teacher's creative competence as a condition for effective professional activity. The article provides scientific substantiation of the concept of teacher's creative competence in the process of the professional becoming. Creative competence is considered as the greatest level of professional competence development, when a personality carries out professional activity on creative basis stably and continuously. The author analyzes the works of leading scientists who investigated psychological mechanisms of creativity (L. Vygotsky, N. Guzyi, V. Yeliseyev, I. Kogan and others). Also this article deals with the leading researches by scientists, who work on the problems of creative personality development in an educational environment: V. Moliako (theoretical model of a creative personality); S. Maksimenko (genetic and modeling method of studying the whole self-developing personality); V. Morhun (teacher's creativity in multidimensional concept); O. Tutolmin (the formation and development of future teachers' creative competence); T. Volobuieva (features of creative competence development in lecturers of higher educational institutions). The issues of teachers' creative competence in psychological and pedagogical aspects have been analyzed. It is noted that revealing the conditions for first-time teacher's effective professional activity is the most topical. The results of the questionnaire of comprehensive schools pupils concerning the use by young teachers the means of creativity development at the lessons are found out. The author concludes that creative work is a necessary condition for teachers' professional becoming, their self-knowledge, and personal development. Educators' professional competences should be the basis for their performing the main professional functions of teachers work.

Keywords: creativity, creative competence, first-time teacher, future teacher, development, professional becoming, professional activity.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор С. П. Яланська

Подано до редакції 20.02.2015

УДК: 376.3+37.015.3+616.22-008.5+372.4

Вікторія Віталіївна Подгорна,
викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОМОТОРНОГО АКТУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ВАЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті уточнено та доповнено дані про стан механізмів, контролюючих психомоторний акт, у молодших школярів із важкими порушеннями мовлення. Апаратне дослідження психомоторики дітей із важкими порушеннями мовлення дозволило визначити особливості їх психомоторного розвитку. За показниками центрального рівня регуляції руху у кожного четвертого школяра спостерігається виражене збільшення тривалості циклу рухів, у кожного третього – підвищення цього показника при відповідному зниженні швидкості механізмів перемикання центральних рухових установок. У переважній більшості молодших школярів із важкими порушеннями мовлення відзначаються більш високі показники величини помилки корекції руху, що в достатній мірі характеризує порушення балансу збудження і гальмування в ЦНС. У 37% випадків спостерігається уповільнення периферичних механізмів реалізації рухів, пов'язаних з помірним і граничним уповільненням часу простої рухової реакції на зовнішній подразник. Показники плавності рухів у половини школярів із важкими порушеннями мовлення знижені, що прямо вказує на невротичний стан учнів, загальне недорозвинення лобових часток мозку. Звертають на себе увагу значущі варіанти переважання тону розгиначів-згиначів. Звідси можна припустити, що незрілість внутрішньомовленнєвих механізмів впливає на психомоторний розвиток дитини.

Ключові слова: психомоторика, важкі порушення мовлення, молодші школярі.

Актуальність. На сьогоднішній день кількість дітей із труднощами навчання читання та письму за різними даними наближається до 20-40% [4]. Відхилення і порушення мовленнєвого розвитку, що входять в структуру більш складного симптомокомплексу, не-

гативно впливають на засвоєння шкільної програми, формування особистості дитини, певним чином позначаються на процесах соціальної адаптації в цілому. Загальною особливістю категорії таких дітей є стійке комплексне порушення мовлення, яке зазвичай поєд-

нується з різними відхиленнями психофізичної діяльності.

Вербальний онтогенез дитини може бути представлений як послідовний континуум (безперервність) взаємопов'язаних між собою вищих психічних функцій (у тому числі їх базових складових), «що розгортаються» і змінюються в часі. Серед невербальних симптомів в структурі мовленнєвих порушень майже завжди виступає рухова недостатність. Наявність особливостей в організації психомоторного акту в більшості дітей з мовленнєвою патологією свідчить про взаємозв'язок і взаємозумовленості розвитку вербальної та рухової сфер, про тісну функціональну єдність між комунікативною системою (не тільки її моторним компонентом) і руховою системою організму в процесі їх становлення в онтогенезі дитини (Л. Лопатіна, І. Поварова, М. Кольцова, Л. Ростомашвілі та ін.).

Моторика є фізіологічною основою вищих психічних функцій (Н. Бернштейн, Л. Вигодський, В. Бехтерев, Ж. Піаже, Д. Айрес, Г. Доман). Психомоторика – це зв'язок руху з психічними процесами (пізнавальними, емоційними, вольовими) (А. Запорожець, М. Кольцова, А. Леонт'єв, А. Лурія). Розвиток поняття «психомоторика» пов'язаний з ім'ям великого російського фізіолога І. М. Сеченова. Він вперше розкрив найважливішу роль м'язового руху в пізнанні навколишнього світу. Ідеї І. М. Сеченова зіграли вирішальну роль у розумінні психомоторики як «об'єктивації в м'язових рухах всіх форм психічного відображення і в розумінні рухового аналізатора, що виконує гносеологічну і праксеологічну функцію, як інтегратора всіх аналізаторних систем людини». В даний час можна виділити наступне визначення психомоторики: «це основний вид об'єктивізації психіки в сенсомоторних, ідеомоторних і емоційно-моторних (зокрема, імпульсивних) реакціях і актах» [3]. Якщо сказати коротко, то психомоторика – це зв'язок руху з психічними процесами (пізнавальними, мовленнєвими, емоційно-вольовими). При цьому психіка не тільки детермінує рух, а й сама проявляється в рухових реакціях. Порушення психомоторного розвитку дітей з порушеннями мовлення були виявлені в 88% випадків, з них у 67% діагностували мінімальні мозкові дисфункції [2].

В основі побудови рухів лежить координована діяльність різних систем мозку, як безпосередньо контролюючих реалізацію моторного акту, так і пов'язаних з процесами сприйняття, уваги, пам'яті [1]. Відповідно, тестування психомоторики має бути орієнтоване на методики, які мають достатню диференціальну чутливість, що дозволяють розділяти внесок різних психофізіологічних процесів у формування рухової сфери [5].

З метою уточнення та доповнення даних про стан психомоторики молодших школярів із важкими порушеннями мовлення нами було проведено дослідження, яке дозволило оцінити стан механізмів, контролюючих психомоторний акт.

Методи дослідження. Сучасні комп'ютерні технології дозволяють поєднувати достатню міру інструменталізації рухових тестів із швидкістю і масовістю обстеження і отриманням багатовимірних оцінок психомоторної діяльності. Можливості комп'ютерних технологій були використані при створенні діагностичного комплексу КВР (комп'ютерний вимірювач рухів), розробленого для експрес-оцінки психомоторного розвитку [5]. Враховуючи структуру цільової дії, були розроблені такі тести, при виконанні яких акцент робиться на різні фази латентної або моторної стадії руху, що дозволяє оцінити стан різних механізмів, контролюючих психомоторний акт. Цю систему відрізняє простота і комплексність тестування. «Компактність» тестів дозволяє обстежувати великі контингенти дітей, а проста структура тесту створює рівні умови для тестування школярів різних вікових груп, що, у свою чергу, служить основою для наступного порівняльно-вікового аналізу рухової діяльності. Прилад КВР на підставі параметрів руху руки оцінює показники, що характеризують центральний рівень регуляції:

- тривалість циклу руху (ТЦР);
- величину помилки корекції руху (ВП);
- швидкість перебудови рухових установок (ШПЦУ).

Так само він здійснює оцінку показників, що характеризують периферичний рівень регуляції:

- плавність руху (ПР);
- час реакції на світловий і на звуковий подразники (ЧРС і ЧРЗ);
- баланс групи м'язів екстензорів і флексорів (БЕФ).

Інтерпретація результатів дослідження відбувається на основі центильного розподілу отриманих показників. Попадання в кожен з коридорів популяційного центильного розподілу можна охарактеризувати як варіант відхилення окремого показника від нормативних значень, яким відповідають межі 25-75% зустрічності. А саме, в коридори 5-25% і 75-95% – помірне зниження і підвищення відповідно, в коридори 0-5% і 95-100% – виражене зниження і підвищення відповідно.

Результати та обговорення. Для досягнення поставленої мети нами були обстежені 90 школярів 6-8 років, 60 з яких мали важкі порушення мовлення. Обстеження проводилися на базах Одеських загальноосвітніх шкіл № 65, № 31, № 103.

Важкі порушення мовлення, що присутні у досліджуваного контингенту дітей, можна класифікувати так:

- алалія (моторна і сенсорна) – 12% (7 дітей);
- придбана афазія (дитяча афазія) – 3% (2 дитини);
- заїкання – 10% (6 дітей);
- ринолалія – 3% (2 дитини);
- дизартрії змішаного типу – 72% (43 дитини).

При аналізі результатів дослідження, отриманих на апараті КВР, нами були виявлені суттєві відмінності в організації психомоторного акту школярів 6-8

років із важкими порушеннями мовлення від їх однолітків із нормальним мовленнєвим розвитком.

Дані, отримані нами в ході експерименту, наведені в рисунках 1., 2.

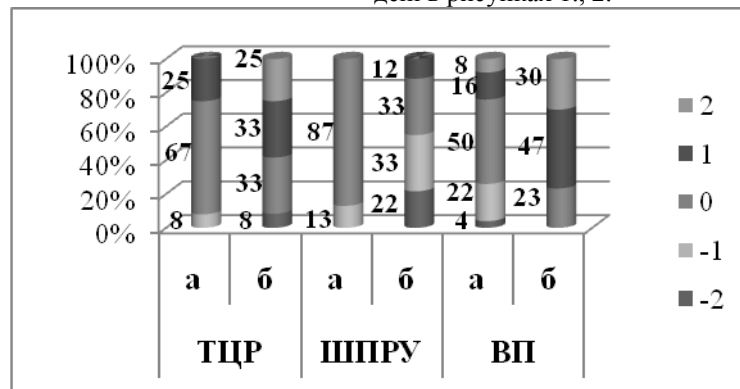

Рис.1. Показники психомоторики дітей 6-8 років, що характеризують центральний рівень регуляції (у %), де а – діти з нормальним розвитком мовлення, б – діти з важкими порушеннями мовлення; 2 – граничне підвищення, 1 – помірне підвищення, 0 – середній рівень, -1 – помірне зниження, -2 – граничне зниження.

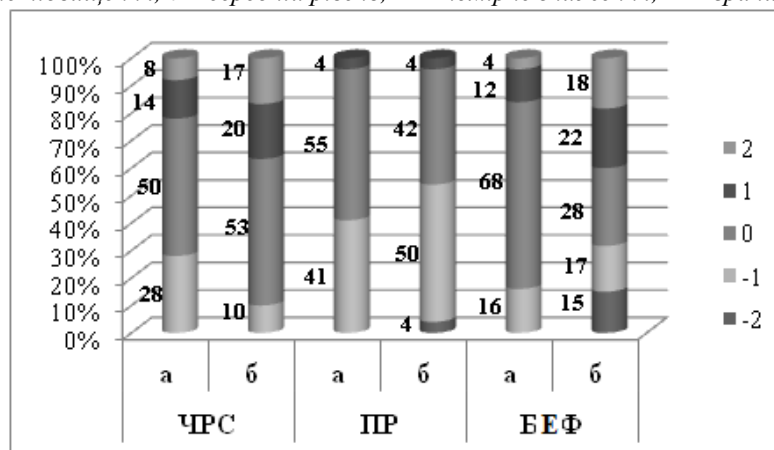

Рис.2. Показники психомоторики дітей 6-8 років, що характеризують периферичний рівень регуляції (у %); де а – діти з нормальним розвитком мовлення, б – діти з важкими порушеннями мовлення; 2 – граничне підвищення, 1 – помірне підвищення, 0 – середній рівень, -1 – помірне зниження, -2 – граничне зниження.

Аналіз отриманих даних показав, що у дітей з нормальним розвитком мовлення тільки за одним з показників – плавність руху (ПР) – відзначається незначна тенденція до збільшення значень, за всіма іншими значеннями показників, як центрального, так і периферичного рівнів організації рухів, розподіли гранично збалансовані (рис 1, 2).

Характеризуючи центральний рівень за показниками швидкості перемикання рухових установок (ШПРУ), тривалості циклу руху (ТЦР) і величини помилки (ВП), можна відзначити чітку диференціацію змін психомоторики у дітей з важкими порушеннями мовлення. Так, у кожного четвертого школяра спостерігається виражене збільшення тривалості циклу рухів (ТЦР), у кожного третього – підвищення цього показника при відповідному зниженні швидкості механізмів перемикання центральних рухових установок (ШПРУ). Основна ідея при оцінці ТЦР полягає в тому, що, чим коротше період здійснення руху від однієї мітки до іншої, тим вище функціональна рухли-

вість. ШПРУ – по суті, параметр, що характеризує «ручну умілість» в її самому унітарному вираженні. Однак, ця «вмілість» тісно пов'язана з функцією уваги, яка тісно пов'язана з функціонуванням префронтальної кори. Високі цифри вказують на зниження швидкості перемикання і на низьку ступінь рухової адаптації.

Основна ідея оцінки величини помилки корекції руху (ВП) полягає в тому, що чим пізніше суб'єкт включає процес гальмування балістичної частини руху (виконуваної без включення зворотного зв'язку), тим сильніше у нього превалює процес збудження, який впливає на розгін курсору, і отже, тим вище у нього помилка позиціонування курсору. У переважній більшості молодших школярів із важкими порушеннями мовлення відзначаються більш високі показники ВП: в 47% – помірне збільшення, у 30% – граничне збільшення, що в достатній мірі характеризує порушення балансу збудження і гальмування в ЦНС.

Як показано на малюнку 2., у 37% учнів із важкими порушеннями мовлення відзначається уповільнення периферичних механізмів реалізації рухів, пов'язаних з помірним (20%) і граничним (17%) уповільненням часу простої рухової реакції на світловий подразник (ЧРС), що визначає зниження швидкості проходження збудження від рецептора до ефектора.

Оцінка балансу збудження і гальмування в нервовій системі заснована на ідеї, що, чим нижче плавність виконання рухового акту, тим вище неврівноваженість збудливо-гальмівного процесу. Показники плавності рухів (ПР) у половини дітей з важкими порушеннями мовлення знижені, що прямо вказує на невротичний стан учнів, загальне недорозвинення лобових часток мозку.

Звертають на себе увагу значущі варіанти переважання тону розгиначів-згиначів: у 18% школярів із важкими порушеннями мовлення визначений дисбаланс в сторону екстензії. У 15% – виражені відхилення в сторону флексії, що вказує на гіпотрофічний стан м'язів.

Таким чином, особливість організації психомоторного акту молодших школярів із важкими порушеннями мовлення виражається в збільшенні тривалості циклу руху, зниженні швидкості перемикання

центральної рухової установок, низької здатності до корекції рухових помилок, уповільненні часу простої рухової реакції на зовнішній подразник, зниженні плавності руху. У дітей з важкими порушеннями мовлення так само спостерігається дисбаланс екстензорної-флексорної фази руху.

Звідси можна припустити, що незрілість внутрішньомовних механізмів впливає на психомоторний розвиток дитини. З іншого боку, труднощі засвоєння рухових навичок, недостатність просторових і часових орієнтувань не забезпечують належної бази для розвитку мислення й мовлення. Цей факт вказує на те, що в психолого-педагогічній роботі з молодшими школярами, що мають важкі порушення мовлення, необхідно акцентувати увагу на постійному використанні зв'язку психомоторики та мовлення, інакше відставання цих учнів за деякими показниками психомоторного розвитку можуть не тільки не скорочуватися, але навіть посилюватися. Аналізуючи дані, отримані в ході дослідження, ми дійшли висновку, що застосування спеціальних засобів по вдосконаленню психомоторного розвитку молодших школярів сприятиме поліпшенню вербального розвитку молодших школярів із важкими порушеннями мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безруких М. М. Возрастная физиология: (Физиология развития ребенка): Учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М. М. Безруких, В. Д. Сонькин, Д. А. Фарбер. - М.: Издательский цр «Академия», 2003. — 416с.
2. Галущенко В. В. Особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії / Вікторія Іванівна Галущенко, 13.00.03 – Дисертація, Одеса – 2012. – С. 192
3. Никандров В. В. Психомоторика: Учебное пособие для вузов / В. В. Никандров - СПб: Речь, 2004. – 14 с.

REFERENCES

1. Bezrukikh, M. M., Sonkyn, V. D., Farber, D. A. (2003). *Vozrastnaya fiziologiya (Fiziologiya razvitiya rebenka) [Development physiology (Physiology of child development)]*. Moscow: «Akademiya» [in Russian].
2. Halushchenko, V. I. (2012). Osoblyvosti formuvannya prosodychnoho komponenta movlennia u ditey so stertoiu formoiu dyzartrii [Features of prosodic component formation of speech in children with suppressed dysarthria]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
3. Nikandrov, V. V. (2004). *Psikhomotorika [Psychomotor system]*. St. Petersburg: Rech [in Russian].
4. Novikova, N. V. (2008). Problemy adaptatsii sheshtiletikh detey s obschim nedorazvitiyem rechi k trebo-

4. Новикова Н. В. Проблемы адаптации шестилетних детей с общим недоразвитием речи к требованиям школьного обучения / Н. В. Новикова // Матеріали VI (IX) Міжнар. науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»] (Одеса, 17–19 вересня 2008 р.) / За ред. А. І. Босенка / М-во освіти і науки України, Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2008. – С. 332–337.
5. Пивоваров В. В. Компьютеризированный измеритель движения / В. В. Пивоваров. – М.: Медицинская техника. 2006. - №2. - С. 21–24

nyam shkolnogo obucheniya [Problems of adaptation of six-year-old children with general speech underdevelopment to the demands of schooling]. *Adaptatsiini mozhlyvosti ditei ta molodi – Adaptive capabilities of children and youth: Proceedings from VI (IX) International scientific and practical conference*. A. I. Bosenko (Eds.). (pp. 332-337). Odesa: PDPU im. K. D. Ushynskoho [in Russian].

5. Pivovarov, V. V. (2006). *Kompyuterizovanyy izmeritel dvizheniya [Computerized measure device of movement]*. *Meditinskaya tekhnika – Medical equipment*, 2, 21-24. Moscow: Meditsina [in Russian].

Виктория Витальевна Подгорная,
преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПСИХОМОТОРНОГО АКТА У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ТЯЖЕЛЫМИ НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ

В статье уточняются и расширяются данные о механизмах, контролирующих психомоторный акт младших школьников с тяжелыми нарушениями речи. Психомоторика рассматривается как высшая психическая функция, связь движений с психическими процессами. Нарушение организации психомоторного акта неизменно приводит к нарушениям развития речи. Аппаратное исследование психомоторики младших школьников с тяжелыми нарушениями речи позволило определить характеристики их психомоторного развития. По показателям центрального уровня регуляции движений у каждого четвертого школьника наблюдалось выраженное увеличение продолжительности цикла движения, у каждого третьего школьника – увеличение этого показателя при соответствующем снижении скорости механизмов переключения центральных двигательных установок. Подавляющее большинство младших школьников с тяжелыми нарушениями речи имеют более высокие показатели величины погрешности коррекции движения, что в достаточной мере характеризует нарушение баланса возбуждения и торможения в центральной нервной системе. 37% школьников с тяжелыми нарушениями речи характеризуются замедлением периферийных механизмов реализации движений, что связано с умеренным и предельным замедлением времени простой двигательной реакции на зрительный раздражитель. Показатели плавности движений у половины детей с тяжелыми нарушениями речи снижены, что прямо указывает на невротическое состояние школьников, общее недоразвитие лобных долей головного мозга. Обращают на себя внимание значимые варианты преобладания тонуса разгибателей-сгибателей. Это говорит о том, что незрелость внутренних механизмов речи влияет на психомоторное развитие ребенка. С другой стороны, трудности овладения моторикой, отсутствие пространственных и временных ориентаций не обеспечивают надлежащие рамки для развития мышления и речи. Анализируя полученные в ходе исследования данные, мы пришли к выводу, что применение специальных средств для улучшения психомоторного развития младших школьников с тяжелыми нарушениями речи улучшит их речевое развитие.

Ключевые слова: психомоторика, тяжелые нарушения речи, младшие школьники.

Viktoriia Podhorna,
Lecturer, Department of Theory and Methods of Physical Education,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine

FEATURES OF PSYCHOMOTOR ACT OF SCHOOLCHILDREN WITH SEVERE SPEECH DISORDERS

The data on the mechanisms controlling psychomotor acts of schoolchildren with severe speech disorders are specified and expanded in the article. Psychomotor system is considered as higher mental function, connection of movements with mental processes. Violation of a psychomotor act organization invariably results in verbal abnormalities. Computer investigation of psychomotor system of children with severe speech disorders made it possible to determine the characteristics of their psychomotor development. According to indicators of the central level of movements regulation, one in four schoolchildren has pronounced increase in duration of motion cycle, every third schoolchild has increase of this indicator with a corresponding reduction in the rate of mechanisms of switching central propulsion. The vast majority of schoolchildren with severe speech disorders have higher rates of motion correction error which adequately describes imbalance of excitation and inhibition in the central nervous system. 37% of schoolchildren with severe speech disorders are characterized by slowing peripheral mechanisms of movements realization, which is connected with moderate and marginal time dilation of simple motor reaction to visual stimulus, which determines the rate of decrease in the passage of excitation from receptor to effector. Indicators of movements evenness in half of the children with severe speech disorders are reduced, which points directly to the neurotic state schoolchildren, general underdevelopment of the frontal lobes of the brain. Significant variations of predominance of extensor-flexor tone are of great importance. This suggests that the speech mechanism immaturity affects the psychomotor development of a child. From the other side, the difficulties of mastering motor skills, lack of spatial and temporal orientations do not provide a proper framework for the development of thought and speech. Analyzing the data obtained in the course of the study, we concluded that the use of special means for improving psychomotor development of schoolchildren with severe speech disorders will improve their verbal development.

Keywords: psychomotor system, severe speech disorders, schoolchildren.

Рецензент: доктор медичних наук, професор О. П. Романчук

Подано до редакції 11.02.2015